

Banská Bystrica – mesto pre všetkých? Cudzinci a úloha samosprávy v ich integrácii Banská Bystrica

Analýza strategických dokumentov a kvalitatívny výskum

Elena G. Kriglerová
Centrum pre výskum etnicity a kultúry

December 2018

Fondy pre oblasť vnútorných záležitostí

Európska únia
Fond pre vnútornú bezpečnosť
Fond pre azyl, migráciu a integráciu

Projekt „KapaCity – podpora integrácie cudzincov na lokálnej úrovni“ je spolufinancovaný Európskou úniou z Fondu pre azyl, migráciu a integráciu.

Obsah

Úvod a metodológia.....	3
1. Situácia v meste Banská Bystrica	4
1.1. Demografia a vývoj.....	4
1.2. Banská Bystrica ako miesto pre život: “Počas života v Bystrici, po smrti v nebi?”	4
1.3. Banská Bystrica ako občiansky aktívne mesto	5
1.4. Socioekonomická situácia v meste	7
1.5. Výzvy pre mesto	7
2. Cudzinci v meste	8
2.1. Štatistiky o počtoch cudzincov	9
2.2. Typológia cudzincov v meste a ich komunity na základe výskumu.....	10
2.3. Dôvody narastajúceho počtu cudzincov.....	12
2.4. Prínos cudzincov.....	12
2.5. Postoje k cudzincom.....	12
2.6. Multikulturalizmus a integrácia	13
3. Samospráva a cudzinci	14
3.1. Aktivity samosprávy v integrácii cudzincov	14
3.2. Politická participácia a hlas cudzincov.....	16
4. Integrácia cudzincov v rôznych oblastiach	16
4.1. Vzdelávanie	16
4.2. Zamestnávanie, sociálny rozvoj a sociálne služby	20
4.3. Bývanie	21
5. Vývoj do budúcnosti a potreby riešenia.....	23
5.1. Predpokladaný nárast počtu cudzincov.....	23
5.2. Identifikované bariéry integrácie a možnosti riešenia zo strany samosprávy	23

Úvod a metodológia

Počas kvalitatívneho výskumu v Banskej Bystrici sme v apríli až auguste 2018 realizovali sériu individuálnych rozhovorov s predstaviteľmi samosprávy, jedným z najväčších zamestnávateľov, občianskymi združeniami a komunitnými centrami, školami a samotnými cudzincami. Spolu sme zrealizovali 20 kvalitatívnych rozhovorov, ktoré boli zamerané na rôzne témy, ktoré môžu mať vplyv na integráciu cudzincov v meste a úlohu samosprávy v tomto procese.

Naším cieľom je nastaviť aktivity v projekte a integračné nástroje tak, aby čo najlepšie zohľadňovali potreby mesta a samotných cudzincov a aby pomohli samospráve uchopiť túto tému tak, aby sa cudzinci žijúci v Banskej Bystrici cítili zapojení a vítaní.

Kvalitatívnemu výskumu predchádzala aj štatistická analýza o počtoch cudzincov v meste a analýza rôznych dokumentov, ktoré boli na úrovni mesta prijaté v uplynulom období a môžu mať vplyv na integráciu cudzincov. Nasledujúci text je teda kombináciou zistení z týchto dokumentov a analýzou kvalitatívneho výskumu.

Táto správa je členená na niekoľko častí, pričom sa zameriavame na témy života v meste, jeho pozitívne a negatívne stránky, situáciu v meste z hľadiska socioekonomickej situácie, vzťahy v meste, situáciu cudzincov a podobne. Zároveň sa venujeme aj úlohe samosprávy v integračnom procese a rôznym aspektom integrácie, akými sú téma vzdelávania, bývania, zamestnania a sociálnych služieb.

1. Situácia v meste Banská Bystrica

1.1. Demografia a vývoj

Počet obyvateľov mesta Banská Bystrica kontinuálne klesá. Kým v roku 2003 žilo v meste 83 tisíc obyvateľov, v roku 2018 o bolo už len okolo 76 tisíc. Počet narodení ešte stále prevyšuje počet úmrtí, avšak celkový počet obyvateľov je stále nižší. To indikuje aj odliv obyvateľov prostredníctvom migrácie smerom z mesta do iných miest alebo do zahraničia. Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja (PHSR) mesta tiež naznačuje úbytok obyvateľstva kvôli migrácii. Ročný ubytok obyvateľstva kvôli migrácii sa pohybuje od 250 (v roku 2012) do 470 (v roku 2006).¹

Podiel dôchodcov však narastá – kým v roku 2010 to bolo približne 16%, v roku 2016 už viac ako 21% - podobne ako v iných regiónoch Slovenska, aj tu dochádza k výraznému starnutiu obyvateľstva.

PHSR ďalej uvádza dobrú vzdelanostnú úroveň obyvateľstva: 34,3 % obyvateľov dosiahlo úplné stredné odborné vzdelanie a 55,72% obyvateľov má stredné vzdelanie. Vysokoškolské vzdelanie má 21,47% obyvateľov.²

1.2. Banská Bystrica ako miesto pre život: “Počas života v Bystrici, po smrti v nebi?”

Banská Bystrica je prakticky všetkými respondentmi vnímaná ako veľmi príjemné miesto pre život. Na jednej strane relatívne malé mesto, ktoré je však zároveň aj okresným aj krajským mestom, čo vytvára potenciál na pokojný, ale zároveň aktívny život.

Príroda, ktorá obklopuje Banskú Bystricu, je tiež oceňovaná ako jedna z najväčších hodnôt. Jednak umožňuje pokojný život a dobrú rovnováhu medzi prácou a voľným časom, a zároveň táto situácia pomáha aj rozvoju cestovného ruchu, ktorý zas robí Banskú Bystricu veľmi atraktívnym mestom.

Bystrica tak má podľa viacerých silný *genius loci*, ktorým sa odlišuje od iných miest na Slovensku. Ten je daný geografickou polohou, ale aj bohatou históriou a architektúrou, keďže vždy v histórii bola silno multietnickým mestom (pozri v časti 2.6. Multikulturalizmus a integrácia). Dedičstvo Slovenského národného povstania a ďalších historických míľnikov tak podľa viacerých formovalo identitu mesta.

„Ja Bystricu prirovnávam k Drážďanom. Drážďany nemajú žiadny priemysel, ale sú kúzelné mesto. Sasi zvyknú hovoriť, čo sa vyrobí v Chemnitz, to sa predá v Lipsku, ale oslavuje sa v Drážďanoch. Čiže tu je to Zvolen a iné priemyselné mestá okolo, ale ten šarm tej Bystrice treba využiť, aby sa to posúvalo. Netreba sa hanbiť, že je to mesto na vidieku, že je to centrum krásneho vidieka a na tom treba budovať.“ (zástupca samosprávy)

¹ Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta Banská Bystrica na roky 2014 - 2023, s. 9.

² Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja na roky 2014 - 2023, s. 10.

Druhým významným aspektom, ktorý ovplyvňuje character Banskej Bystrice a život v nej, je to, že ide o univerzitné mesto. Jedna z respondentiek – cudziniiek poukázala na to, že je veľmi silno cítiť mladistvý duch mesta, pretože tu študuje množstvo mladých ľudí aj zo zahraničia, takže mesto je „živé“ a rozvíja sa aj kultúrne. Akademické prostredie zároveň nie je izolované od života mesta a to je vnímané veľmi pozitívne.

To, že ide o krajské mesto, ktoré zároveň nemá veľký priemysel, robí Bystricu „**mestom služieb**“. Ľudia pozitívne vnímajú občiansku vybavenosť aj to, že za žiadnymi službami netreba cestovať – je tu nemocnica, úrady, školy (od materských až po vysoké).

Pre cudzincov, s ktorými sme hovorili v rámci výskumu, je Banská Bystrica takým istým mestom ako pre ostatných respondentov. Väčšina z nich si ju vybrala pre svoj život kvôli aspektom spomínaným vyššie. Malé mesto s dostatkom služieb, pocit „komunity“, ktorý tieto aspekty vyvolávajú, mladé mesto plné študentov a žiadne výrazné konflikty alebo negatívne postoje. **Podpora pre integráciu cudzincov žiaľ chýba a sú odkázaní na pomoc konkrétnych ľudí, či už domácich Bystričanov alebo cudzincov, ktorí tu žijú dlhšie** (týmto sa venujeme viac v časti Cudzinci v meste).

„Presne ten správny rozmer života. Do 10 minút som hocikde. Môžem chodiť do lesa, na hríby. Všetko je blízko. Sú tu pekné ženy, cítim sa byť mladý, lebo stále robím s madými. 40 – 50 mladých je stále v mojom okolí, je tu veľa študentov. Mladí ľudia mi uberajú vek.“ (cudzinec z Talianska)

„Osobne to bolo moje favoritné mesto a dodnes je. Dôvodov je viacero – fyzicky je to čarovné mesto, kopce, príroda, centrum mesta je parádne. Myslím si, že ľudia v Bystrici sú pozoruhodní, sú to veľmi výnimoční ľudia. Poznám veľmi úžasných ľudí, predovšetkým z občianskeho sektora. Je tu veľa občianskych združení a aktivít, na veľkosť mesta naozaj veľa.“ (cudzinec z USA)

1.3. Banská Bystrica ako občiansky aktívne mesto

Jednou z najvýraznejších charakteristík, ktorá sa vinula všetkými rozhovormi v rámci nášho výskumu, je mimoriadna občianska angažovanosť obyvateľov a organizácií pôsobiacich v Banskej Bystrici, ktorá sa preklopila aj do formálnej spolupráce s mestom v rámci vytvorenia **Rady pre mimovládne organizácie**. Táto občianska aktivita je veľmi silným prvkom, ktorý jednak pomáha vytvárať identitu mesta, ale aj posilňovať sociálnu súdržnosť a prinášať zmeny do života v meste.

Cudzinci zapojení do výskumu na druhej strane **občianske aktivity v meste príliš nepoznali** a ani sa ich nezúčastňovali. Výnimkou je jeden respondent z USA, ktorý je však sám občianskym aktivistom a pomáhal rozbiehať niektoré aktivity občianskych združení v Banskej Bystrici.

Dôvodov pre to, že je v Bystrici občiansky sektor výnimočne rozvinutý je viacero. Aktivity siahajú až do počiatku 90-tych rokov, kedy po páde komunizmu (aj počas

revolúcie) vznikol priestor na ich rozvoj. Niektorí respondenti prispievajú tento jav aj historickému dedičstvu napríklad Slovenského národného povstania.

Podľa jednej z respondentiek reprezentujúcich samosprávu je v Banskej Bystrici registrovaných viac ako 1500 mimovládnych organizácií, pričom aktívnych je približne 400, čo je podľa nej veľmi vysoký počet. Mnohé z nich sú však rôzne športové združenia a združenia pôsobiace pri školách.

Ako najviditeľnejšie a najaktívnejšie občianske združenia pôsobia v meste iniciatíva **Nie v našom meste, Komunitná nadácia a Centrum komunitného organizovania**. Popri tom v meste funguje množstvo občianskych združení zameraných na rôzne cieľové skupiny – teda združenia podporujúce prácu s deťmi a mládežou, poskytujúce rôzne sociálne služby a sociálnu prácu, združenia seniorov a mnohé iné. Podľa jednej z respondentiek z MVO boli veľmi občiansky aktívni práve seniori a ostalo to dodnes:

„To nie je prekvapivé, lebo veľa z nich má vysokoškolské vzdelanie alebo odborné vzdelanie, ľudia majú prirodzenú potrebu sa stretávať, niečo zo seba dať, neostať len doma sedieť.“ (respondentka z MVO)

V meste pôsobia aj viaceré komunitné centrá priamo na sídliskách. Zaujímavým zistením je, že podľa jednej z respondentiek sa **začína práve na sídliskách prejavovať väčšia občianska aktivita** ako v minulosti, začínajú sa formovať rôzne skupiny, ktoré riešia veci v ich susedstve.

Občianske aktivity pre cudzincov

Napriek vyššie popísanej veľkej občianskej organizovanosti a aktivite v Banskej Bystrici téma **cudzincov nie je v občianskych aktivitách prakticky vôbec reflektovaná**. Cudzinci v meste (pozri časť 2. Cudzinci v meste) netvoria viditeľné a aktívne komunity a celkovo sú pre mesto a jeho obyvateľov stále neviditeľní. Napriek tomu existuje niekoľko združení, ktoré spájajú cudzincov – napríklad občianske združenie ruské **Rossija** alebo bulharské **Raduana**. Avšak pri rôznych kultúrnych aktivitách, napríklad pri koncerte chorvátskeho speváka, sa zaktivizovala chorvátska komunita z celého regiónu, čo naznačuje, že tieto komunity spolu komunikujú, avšak prepojenie na ostatné občianske aktivity alebo aktivity mesta sú len veľmi sporadické:

„Skôr si myslím, že (tá téma, pozn. výskumníčky) tu nerezonuje, a tí, čo tu žijú, napr. z Čechenska, z Juhoslávie, aj sme ich prizývali na komunitné aktivity, robili nám ochutnávku ich jedál, rozprávali o ich kultúre. Celkom to bolo zaujímavé. Každý rok máme akadémiu európskeho seniora, v rámci ktorej sme prizývali ľudí z iných komunit, ktorí prezentovali multikulturalitu.“ (respondentka zo samosprávy)

1.4. Socioekonomická situácia v meste

1.4.1. Štatistiky o socioekonomickej situácii v meste

Kým miera nazamestnanosti v banskobystričskom kraji je stále relatívne vysoká (8,12% vo februári 2018), v okrese Banská Bystrica je to len 3,79%.³ Najväčšími zamestnávateľmi v meste sú štátne a verejné inštitúcie – Slovenská pošta (14 tisíc zamestnancov), Nemocnica F.D Rooswelta (2211 zamestnancov), Univerzita Mateja Bela (6 tisíc zamestnancov), mesto Banská Bystrica a Finančné riaditeľstvo (6,5 tisíc zamestnancov). Zo súkromných firiem je to predovšetkým Stredoslovenská vodárenská spoločnosť (1091 zamestnancov).⁴

Čo sa týka podnikateľského prostredia, prevažujú podniky s nízkym počtom zamestnancov – je ich viac ako 5000 a ich počet neustále rastie. Veľkých zamestnávateľov s viac ako 250 zamestnancami bolo v roku 2014 len 13.⁵

1.4.2. Vnímanie socioekonomickej situácie v meste

V úvodnej časti pri definovaní situácie v meste ako základu pre budúce aktivity pre integráciu cudzincov považujeme za dôležité aspoň stručne zhodnotiť, ako respondenti vnímajú socioekonomickú situáciu v meste.

Ako sme už spomínali, v Banskej Bystrici nie sú veľké priemyselné alebo výrobné podniky. **Je to mesto služieb.** Veľa podnikateľských aktivít sa sústreďuje vo firmách, ktoré majú 20-30 zamestnancov:

„Sú tu predovšetkým služby, ale je tu aj podnikateľský inkubátor, kde sú zaujímavé nápady. Aj softvérové a iné firmy. Je tu zopár firiem, ktoré prinášajú rôzne inovácie, objavy, výsledky v tomto smere.“ (zástupca samosprávy)

Nezamestnanosť je v súčasnosti na úrovni okolo 3%, čiže socioekonomická situácia nie je tak komplikovaná ako v minulosti. Napriek tomu viacerí respondenti poukazovali na to, že **niektoré skupiny, predovšetkým ľudia s vyšším vzdelaním alebo mladí ľudia s vyššími ambíciami majú pomerne veľký problém sa zamestnať** a odchádzajú do väčších miest alebo do zahraničia. Naopak, v službách, napríklad v gastronómii, je v súčasnosti veľký nedostatok pracovných síl (pozri viac v časti 4.2. Zamestnávanie, sociálny rozvoj a sociálne služby).

1.5. Výzvy pre mesto

V súčasnosti mesto čelí viacerým výzvam, ktoré súvisia jednak so socioekonomickou situáciou, ale aj s celospoločenskou – nárast extrémizmu sa aj vďaka mimovládny

³ http://www.upsvar.sk/statistiky/nezamestnanost-mesacne-statistiky/2018.html?page_id=771790

⁴ <https://www.bystricoviny.sk/spravy/najvacsi-zamestnavatelia-v-okrese-a-meste-banska-bystrica/>

⁵ Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja na roky 2014 - 2023, s. 11.

organizáciám podarilo zmierniť, ale tendencie k podpore rôznych nedemokratických procesov sú, podobne ako na celom Slovensku, dôležitou témou.

PHSR reaguje na výzvy pre mesto a stanovuje viacero priorít, ktoré by mali byť zamerané na rozvoj mesta. V tomto texte sa budeme venovať skôr sociálnym a demografickým aspektom.

Ukazuje sa, že prevažujú negatívne faktory: **starnutie populácie**, migrácia smerom z mesta, stres, rýchla doba, **konzervatívna povaha obyvateľstva** (správanie sa na základe tradičných zvyklostí), nárast byrokracie a **nedôvera obyvateľov voči inštitúciám**. Z ekonomických faktorov boli ako negatívne identifikované predovšetkým negatívne dopady hospodárskej krízy, nízka uplatniteľnosť vysokoškolsky vzdelaných obyvateľov, znižujúci sa počet návštevníkov mesta.

Medzi pozitívnymi aspektmi boli identifikované najmä záujem o aktívne trávenie voľného času u časti obyvateľstva, medziročný nárast HDP na obyvateľa, **kvalitná sociálna politika pre obyvateľov, najmä pre ohrozené skupiny**. Pozitívne faktory boli identifikované len v technologickej oblasti – dostupnosť informácií, technologické možnosti, využívanie sociálnych sietí na komunikáciu s obyvateľmi a na vytváranie komunitných väzieb a podobne.⁶

V našom výskume sa však ako najdôležitejšia výzva pre mesto ukazuje politická reprezentácia a definovanie jasnejšej vízie rozvoja mesta do budúcnosti. Mesto má prijatých viacero strategických dokumentov a akčných plánov, avšak mnohí respondenti sa zhodli na tom, že dlhodobá vízia mesta chýba:

„Čo sa týka časového horizontu aj možností, tá kreativita - ako Česi hovoria - pokulháva. Nevieme plánovať z dlhodobého strategického hľadiska. Vždy to vidíme iba v takých 4-ročných sekvenciách, kedy sú voľby. Takže nevieme plánovať dopredu, mať dáke vízie.“ (zástupca samosprávy)

2. Cudzinci v meste

Napriek zvyšujúcemu sa počtu cudzincov v Banskej Bystrici respondenti vo výskume nemajú pocit, že počet cudzincov je v meste vysoký a prakticky nikto nemal informáciu o aktuálnom počte cudzincov v meste. Aj približné odhady sa pohybovali výrazne pod aktuálnymi počtami. Cudzinci v meste nevytvárajú veľmi viditeľné komunity alebo susedstvá tak, ako je tomu v iných krajinách, žijú v meste rozptýlene. Napriek tomu však všetci respondenti vnímajú cudzincov v meste buď individuálne (poznajú konkrétnych cudzincov), alebo poznajú aj viaceré komunity, ktoré v meste postupne vznikajú.

⁶ Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja na roky 2014 - 2023, s. 32.

2.1. Štatistiky o počtoch cudzincov

Celkový počet cudzincov ku koncu januára 2018 v okrese Banská Bystrica bol **2562**. Občanov krajín mimo Európskej únie (takzvaných **štátnych príslušníkov tretích krajín**) bolo 1531, cudzincov z krajín **EÚ/EHP** bolo 1031.

Tu sa ukazuje iný trend, ako je priemer na Slovensku, kde výrazne prevažujú obyvatelia krajín EÚ/EHP. Ukazuje sa, že v Banskej Bystrici je to opačne. Najčastejšími krajinami pôvodu cudzincov z EÚ sú **Česká republika, Poľsko, Rumunsko a Nemecko**. V prípade tretích krajín ide predovšetkým o krajiny tzv. bývalého socialistického bloku – **Ukrajina, Rusko, Srbsko**, ale pomerne početná je aj komunita občanov **Číny a Iránu**. **Celkovo v Banskej Bystrici žijú cudzinci až z 57 krajín.**

Tabuľky krajín pôvodu cudzincov v okrese Banská Bystrica

Prvá tabuľka uvádza počty z najčastejších krajín v rámci tzv. tretích krajín a najčastejších krajín **Európskej únie a Európskeho hospodárskeho priestoru**. **Nadväzujúce dve tabuľky** zasa uvádzajú počty cudzincov zo všetkých tretích krajín a EÚ/EHP.

Tabuľka 1. Najčastejšie krajiny pôvodu cudzincov z EU/ EHP a tzv. tretích krajín

Krajina pôvodu EU/EHP	Počet cudzincov	Krajina pôvodu – tretie krajiny	Počet cudzincov
Česká republika	260	Ukrajina	661
Poľsko	157	Rusko	289
Rumunsko	85	Srbsko	137
Nemecko	71	Čína	65
Taliansko	71	Irán	52
Veľká Británia	63	Bielorusko	36
Francúzsko	53	USA	32
Maďarsko	51	Kazachstan	31
Španielsko	45	Bosna a Hercegovina ^a	28

Zdroj: ÚHCP na vyžiadanie, dáta k 31.januáru 2018

Tabuľka 2. Ženy/muži podľa krajín pôvodu

EÚ/EHP		Štátni príslušníci tretích krajín		Spolu
muži	704	muži	679	1506
ženy	827	ženy	352	1056
spolu	1531	spolu	1031	2562

Tabuľka 3. Cudzinci podľa veku

Vek	Počet
0-5	30
6-16	149
17	39

18-60	2073
61 a viac	241
Spolu	2562

Tabuľka 4. Typ pobytu

Typ pobytu	Počet
Prechodný	1205
Tolerovaný	4
Trvalý	1353

2.2. Typológia cudzincov v meste a ich komunity na základe výskumu

„To sú rôzne príbehy. Vietnamci prišli za školami, za obchodom, aj Čiňania. Rusi ostali ešte z čias, keď boli vojaci, Ukrajinci prichádzajú teraz, Bulhari tu boli. Niektorí sa priženili, privydali, sú zmiešané manželstvá, aj za prácou prišli. Máme tu aj takých, čo nemajú trvalý pobyt v Banskej Bystrici, ale chodia sem za obchodom, za prácou.“ (zástupca samosprávy)

Aj podľa absolútnych čísel, aj podľa poznatkov ľudí zapojených do výskumu, najviac cudzincov, ktorí žijú v Banskej Bystrici, pochádza z **Ukrajiny** a Ruska. Ich vyšší počet zaznamenali napríklad aj školy, do ktorých začína chodiť čoraz viac detí z týchto krajín.

„Ja konkrétne v spojitosti s tou Ukrajinou, s tými zubármí, oni sem prišli preto, lebo tu zarobia viac. Pre nich Slovensko nie je ďaleko, sú vyštudovaní a zrejme majú pocit, že Slovensko ich prijme. Lebo nemyslím si, že majú pocit, že by ich tu niekto prenasledoval kvôli nejakým povoleniam a podobne. A druhá vec, že v tých krajinách, kde sa ešte bojuje, tam cítia ohrozenie, tak sa radšej presťahujú sem.“ (respondentka z MVO)

O **ruskej komunite** sa toho vie pomerne málo. Niektorí respondenti uviedli, že narastá počet Rusov, ktorí skupujú byty a mnohí tu podnikajú. Sú to ekonomicky lepšie situovaní ľudia. Podľa riaditeľky jednej zo škôl pomerne veľa Rusov začína žiť v novej mestskej časti Belveder, čiže je možné očakávať, že tam začne vznikať aj silnejšia ruská komunita, čo môže byť výzva pre školy, ale aj ďalšie služby mesta.

O **čínskej a vietnamskej komunite** nie je v meste veľa informácií. Sú viditeľní vďaka fyzickej odlišnosti, ale nie sú komunitne aktívni a pracujú v reštauráciách a obchodoch s oblečením.

Na rozdiel od miest na západnom Slovensku, v Banskej Bystrici ešte nevznikla podobne početná **srbská** komunita, keďže tu nie sú veľké priemyselné parky, v ktorých títo ľudia obvykle pracujú. Avšak Srbov spomínajú vo výskume mnohí respondenti. Udržujú vzájomné kontakty a podľa niektorých sú veľmi súdržní:

„Teraz ma napadla jedna vec, na ktorú som trošku zabudla. Manžel mojej kamarátky je Srb. Takže viem, že oni majú svoju komunitu. Muži chodia na futbal. Majú svoje

futbalové družstvo a chodia hrať futbal...berú aj Bystričanov. Oni sú takí veľmi hrdí. Ale občas aj suseda zoberú. Je to blízky známy, takže sa nejako vyhraňovali. Len sa potrebujú stretávať.” (respondentka z MVO)

Pomerne výrazná je v meste aj **bulharská komunita**. Bulhari tu žijú tradične už dlhodobo, mnohí už majú slovenské občianstvo. O ich pracovnej alebo podnikateľskej aktivite sme sa vo výskume nedozvedeli. Bulharská komunita je pomerne aktívna a stretáva sa regionálne, organizujú množstvo kultúrnych podujatí. Týchto podujatí sa obvykle zúčastňujú aj zástupcovia mesta. Pôsobí tu aj združenie Raduana.

Podobne je na tom aj **chorvátska komunita**, ktorá síce nemá oficiálnu organizáciu alebo združenie, ale ukazuje sa, že navzájom táto komunita komunikuje a stretáva sa. Príkladom je koncert chorvátskeho speváka, ktorý sa konal v Banskej Bystrici. Niekoľko stoviek Chorvátov žijúcich v regióne na tento koncert prišlo.

Z ostatných krajín EÚ je tu aktívna **francúzska komunita**, ktorá sa združuje okolo Alliance Francaise a **talianka komunita**. Respondent z Talianska v rozhovore spomínal, že sa síce stretávajú, ale nie je to príliš organizované. On sám mal snahu vytvoriť stabilnejšiu komunitu Talianov, ktorí by sa stretávali pravidelne. Podľa neho však väčšina z nich má slovenské manželky a rodiny, a kvôli tomu potreba organizovania stretnutí a vzájomnej pomoci nie je taká výrazná.

Väčšinou respondenti poznajú cudzincov len po osobných linkách. Takmer každý, kto bol zapojený do výskumu, **mal známeho cudzinca**, s ktorým udržiava nejaký typ kontaktu:

„Ale tak v zásade, pár Talianov tu má reštaurácie, pár Číňanov tu má reštaurácie. Čiže tí Taliani sa idú najesť k Talianovi... Ja osobne tiež poznám nejakých...Aj tohto Taliana poznám. Mám obľúbenú čínsku reštauráciu v nákupnom centre, kde chodím. Pokladám aj tých majiteľov za priateľov. Keď idú, vždy mi nejaký darček prinesú. Väčšinou, keď sa tam chodím najesť s rodinou, tak mi povie, že bol v Číne a niečo mi priniesol, alebo ja mu niečo prinesiem. To už sú roky, čo tam chodíme do tej reštaurácie. Oni sú takí zlatí.” (zástupca samosprávy)

Takýchto známych majú Bystričania množstvo – od Bielorusov, cez Američanov, Francúzov, a iných. Ako už bolo spomínané, v Banskej Bystrici je aj množstvo študentov zo zahraničia a približne 20-30 zamestnancov Univerzity Mateja Bela, ktorí obvykle pôsobia ako učitelia alebo vedeckí pracovníci. Respondenti si všímajú aj tabuľky poskytovateľov rôznych služieb – krajčír, obuvníci, ktorí majú zahraničné mená. **V zásade platí, že ak sú ľudia všímaví a sledujú dianie v Banskej Bystrici, tak cudzincov vidia a vedia o nich.**

2.3. Dôvody narastajúceho počtu cudzincov

Medzi respondentmi prevláda všeobecná zhoda, že ide o pomerne prirodzenú ekonomickú migráciu. Tak, ako mnohí Slováci a Bystričania odchádzajú do západoeurópskych krajín, tak prichádzajú migranti z "východných" krajín.

V prípade Ukrajincov ide o výrazné socioekonomické zlepšenie situácie, keďže v domovskej krajine sú veľmi nízke mzdy. Malá jazyková bariéra im umožňuje sa tu pomerne dobre uplatniť. Cudzinci z krajín EÚ zas prichádzajú do firiem, na univerzitu alebo ako študenti. Ďalší nárast cudzincov sa očakáva len v prípade, že bude nedostatok pracovných síl, inak tu podľa viacerých nenájdu uplatnenie a z Banskej Bystrice odídu.

2.4. Prínos cudzincov

Zo všetkého uvedeného vyplýva, že cudzinci momentálne v meste nie sú považovaní za ohrozenie. Prevláda skôr pocit, že pri súčasnom počte ide o prínos pre mesto, najmä v oblasti kultúrneho obohatenia a vytvárania rešpektujúceho prostredia a tolerancie:

„Za mňa určite pozitívne, jednak aj vo výchove k tej tolerancii. Aby si ľudia uvedomili, že to nie je hrozba, že tu žijú rôzni ľudia. Že aj na Slovensku samotnom žije mnoho rôznych etník. Také to uvedomenie, že sú to normálni ľudia, že nás môžu niečím obohatiť, že môžu byť v niečom dobrí. Alebo kľudne priemerní, že sú proste rovnakí ako my. Také to prijímanie...“ (komunitné centrum)

2.5. Postoje k cudzincom

Postoje k cudzincom sme v rámci výskumu nemerali kvantitatívnym spôsobom, skôr sme sa zamerali na to, aby sme sa pýtali rôznych predstaviteľov samosprávy a iných inštitúcií, ako podľa nich ľudia v Banskej Bystrici cudzincov vnímajú.

Keďže cudzinci sú stále v meste pomerne neviditeľní a nie sú vnímaní ako špecifická skupina populácie, nie je ľahké ani posúdiť, ako sú vnímaní obyvateľmi. S istým zjednodušením sa dá povedať, že vlastne nie sú vôbec reflektovaní. Avšak určité trendy tu možno badať. Podľa viacerých respondentov má Banská Bystrica stále určité charakteristiky malomesta, čiže ľudia sa boja akýchkoľvek odlišností. Nevytvárajú sa dobré podmienky ani pre zapájanie rôznych znevýhodnených skupín, či ľudí so zdravotným postihnutím, každý žije vlastne len svoj vlastný život a o svoje okolie sa príliš nezaujíma. Príkladom je fungovanie komunitného centra, kde dochádza k stretom ľudí z rôznych náboženstiev, čím vzniká isté napätie. Napríklad niektorí ľudia nechodia do komunitného centra, ak tam chodia Rómovia.

Druhým aspektom (ne)otvorenosti je podľa jednej z respondentiek aj nízke sebavedomie, ktoré je však podľa nej typické pre všetkých Slovákov a v Bystrici sa prejavuje výraznejšie.

„Je to taký ten problém, že bijem sa do prs, že ja som Slováčok, ale pritom si sami tú krajinu ničíme. To sú pre mňa také tie paradoxy. Všade je špina a neporiadok, smeti, čierne skládky. Robia to bežní ľudia, ktorí sa potom bijú do prs, že sem predsa nemôžeme pustiť cudzincov. A potom tá národná hrdosť sa v momente stráca. Nie je to pretavené do nejakých činov. Keby Slovensko bola nejaká ukážková krajina, že by nám záležalo nielen na tom, čo si ja zarobím, ale že sa postarám aspoň o okolie svojho domu. Veľa ľudí sa za dverami svojho domu, bytu už nezaujíma, čo sa deje. A potom sa cítia strašne ohrození. Sú uzavretí v sebe. A pritom tí cudzinci ich nemajú ako ohroziť.“ (komunitné centrum)

Veľmi dôležitým zistením z tohto výskumu je, že ľudia podľa viacerých respondentov budú cudzincov prijímať relatívne pozitívne (alebo neutrálne), **kým nezačne dochádzať k prudkému nárastu ich počtu**, ktorý sa bude spájať so silnou negatívnou medializáciou. To môže vytvoriť aj priestor pre nárast extrémizmu. Keďže podľa viacerých takéto podhubie pre extrémizmus je v Banskej Bystrici veľmi silné, komunikácia témy integrácie cudzincov, nárastu ich počtu a vzájomného spolužitia bude kľúčová.

2.6. Multikulturalizmus a integrácia

Pri diskusii o opatreniach na zabezpečenie adekvátnej integrácie cudzincov v rámci mesta je dôležité vedieť aj to, ako jednotliví aktéri vnímajú to, čo by integráciou malo byť a ako by sa mala prejavovať. S tým súvisí aj často debatovaná téma multikulturalizmu. Preto sme sa vo výskume zamerali aj na to, ako tieto dva pojmy ľudia v Banskej Bystrici vnímajú. Ukázalo sa, že oba pojmy sú vzájomne výrazne prepojené. **Multikultúrne mesto je podľa respondentov v našom výskume také, kde dokážu spolu existovať ľudia z rôznych kultúr, náboženstiev, či tí, ktorí prichádzajú z rozdielnych krajín.** Dôležitým aspektom je to, aby žiadna skupina nebola vyčleňovaná na okraj spoločnosti, pretože v takom prípade nemôžu vzniknúť vzájomné väzby, kontakty a vzťahy, vedie to k izolácii, napätiu, produkuje predsudky a strach. **Vzájomný rešpekt** je slovné spojenie, ktoré sa s touto koexistenciou skloňovalo vo výskume najčastejšie.

Pre vzájomné spolužitie je zároveň dôležité, aby neboli vytvárané pre ľudí žiadne bariéry, či už fyzické alebo psychologické. Je preto potrebné sa vzájomne poznať, poznať potreby jednotlivých skupín a spoločne prekonávať potenciálne vznikajúce bariéry.

So všetkým uvedeným súvisí aj vnímanie **integrácie**. Tá však bola respondentmi vnímaná rôzne. Podľa niektorých je človek (cudzinec) integrovaný vtedy, ak o ňom mesto ani obyvatelia vlastne ani nevedia, že pochádza z inej krajiny alebo akokoľvek

sa odlišuje. V tomto koncepte človek dostáva všetky služby mesta ako každý iný obyvateľ, je plynulo začlenený do spoločnosti:

*„Integrovaný človek je vtedy, keď tu žije a my o ňom ani nevieme. Má prácu, má bývanie, deti chodia do školy, má prirodzené väzby s okolím, je úplne včlenený.“
(zástupca samosprávy)*

Druhá skupina názorov sa čiastočne prekrývala s prvou, avšak respondenti častejšie zdôrazňovali **aj potrebu zachovania vlastnej identity**, vytvárania vzájomných pozitívnych vzťahov s ostatným obyvateľstvom a už vyššie spomínaný vzájomný rešpekt:

„Mal by byť prispôsobivý, mal by sa snažiť. Uvedomiť si, že keď prídem ja niekam, som v priestore niekoho iného a do určitej miery sa musím prispôbiť. Taká tá ich vnútorná integrita - náboženstvá, tradície, to je všetko v poriadku. Ale ten spoločenský život, aj keď je iný, že sa mu dokážu prispôbiť. ...Alebo tak, že ak my rešpektujeme cudzincov, ale zároveň že oni budú rešpektovať zas to, čo je špecifické na Slovensku. Napríklad to, že nemáme nejaké výrazné náboženské prejavy neznamená, že to čo máme, nemá byť rešpektované. Taký vzájomný rešpekt.“ (respondentka z MVO)

Na to je však potrebné, aby bola vytvorená infraštruktúra, mechanizmy, aby sa človek mohol stať súčasťou komunity, aby dostal dostatočnú podporu. V tomto môže zohrávať dôležitú úlohu samospráva. Dobre to vyjadruje jeden výrok respondenta z mimovládneho sektora: **cudzinec pozná mesto a mesto pozná cudzinca**. Musia byť teda vytvorené spôsoby, ako sa cudzinec dozvie o pravidlách, ktoré musí dodržiavať, akciách, ktoré mesto pripravuje, susedstvách, do ktorých sa môže začleniť.

Posledným aspektom, ktorý sa vo výskume spája s témou integrácie je to, aby boli cudzinci aj určitým prínosom pre mesto, nie záťažou. Zjednodušene možno povedať, že integrovaní cudzinci „niečo mestu dávajú, nielen berú“. Takíto cudzinci už v Banskej Bystrici žijú, zamestnávajú Slovákov, prinášajú mnohé hodnoty, avšak nie sú veľmi viditeľní a o ich prínose pre mesto sa hovorí len veľmi málo.

3. Samospráva a cudzinci

3.1. Aktivity samosprávy v integrácii cudzincov

3.1.1. Stratégia integrácie štátnych príslušníkov tretích krajín v meste Banská Bystrica

V máji 2015 bola prijatá stratégia integrácie cudzincov v Banskej Bystrici. Vychádzala z dvojročného projektu **BUK - Budovanie kapacít v oblasti integrácie štátnych príslušníkov tretích krajín na úrovni miestnej územnej samosprávy**, ktorý realizovalo Združenie miest a obcí Slovenska v spolupráci s Centrom pre výskum etnicity a kultúry. Podkladom pre vypracovanie stratégie bol aj dotazníkový prieskum medzi obyvateľmi mesta. Migrácia je jednou z najdôležitejších globálnych výziev 21. storočia a aj preto sa mesto rozhodlo pridať sa k piatim pilotným mestám, ktoré takúto stratégiu prijali.

V roku 2014 žilo v meste Banská Bystrica 1187 cudzincov. Podľa typu pobytu najpočetnejšou skupinou, ktorá mala trvalý pobyt, boli občania Ukrajiny (26,82%), Srbskej republiky (12,43%) a Ruskej federácie (10,65%). Spolu tvorili 49,90% celkovej populácie cudzincov.

Ako vyplýva z aktuálnych štatistík, počet cudzincov v meste sa viac ako zdvojnásobil oproti roku 2014 (aj keď aktuálne dáta sú za celý okres BB). Krajiny pôvodu cudzincov z tretích krajín ostali prakticky rovnaké.

Stratégia si kladie za cieľ niekoľko **opatrení**, ktoré by mohli prispieť k lepšiemu zapojeniu cudzincov do života spoločnosti:

Hlavnými nástrojmi lokálnej stratégie sú monitoring, osвета a vzdelávanie.

Opatrenie č. 1: pokračovať v mapovaní komunít cudzincov na území mesta Banská Bystrica Aktivita č. 1.1: v spolupráci s UHCP 1x ročne aktualizovať databázu cudzincov žijúcich v meste

Opatrenie č. 2: zvýšiť informovanosť obyvateľov mesta o živote cudzincov v našom meste

Aktivita č. 2.1: uverejniť minimálne 2x ročne článok v RD.

Aktivita č. 2.2: zorganizovať v komunitnom centre 1x ročne spoločné stretnutie rôznych komunít cudzincov žijúcich v meste

Aktivita č. 2.3: v školách v zriaďovateľskej pôsobnosti mesta organizovať min. 1x ročne informačný deň o cudzincov, resp. zaradiť túto tému do vyučovania v relevantných predmetoch. Prvé stretnutie v školskom roku 2015/2016.

Aktivita č. 2.4: pripraviť a pravidelne (2x ročne) dopĺňať zoznam neformálnych tlmočníkov z radov cudzincov. Tento zoznam zverejniť na internetovej stránke mesta, ako aj na intranete. Prvýkrát tento zoznam zverejniť do 31.12. 2015

Aktivita č. 2.5: zvyšovanie informovanosti prostredníctvom web stránky mesta – samostatná pod sekcia / SAMOPRÁVA PRE CUDZINCOV, sprievodca cudzinca v 3 až 4 cudzích jazykoch do 31.12.2015.

3.1.2. Integrácia cudzincov v ostatných strategických dokumentoch mesta

Čo sa týka cudzincov, vo výskume sme neidentifikovali túto tému ako prioritnú alebo aspoň dostatočne reflektovanú mestom. V roku 2015 bola prijatá Stratégia integrácie cudzincov, viacerí respondenti o nej vedia, avšak nikto nemá informácie o tom, ako sa táto stratégia implementuje a či by bolo potrebné na ňu nadviazať.

Najväčším problémom akéhokoľvek strategického uvažovania o integrácii cudzincov v meste je to, že **samospráva nedisponuje žiadnymi komplexnými štatistikami o počte cudzincov vo svojom meste**. Čiastkové údaje má odbor školstva o počte žiakov, ktorí

majú nastúpiť do škôl (pozri viac v časti 4.1. Vzdelávanie) a o počte cudzincov, ktorí sú zapísaní do voličských zoznamov, čo sú vlastne len cudzinci s trvalým pobytom, ktorí majú právo voliť v komunálnych, regionálnych a európskych voľbách. Naposledy malo mesto štatistiky o počtoch cudzincov dostupné počas projektu BUK za rok 2014.

Neexistencia systému sledovania vývoja počtu cudzincov a ich kategorizácia podľa krajín pôvodu, účelu pobytu, veku a iných aspektov do budúcnosti môže komplikovať akékoľvek prijímanie opatrení zo strany mesta v tejto téme, preto považujeme za veľmi dôležité, aby sa tento mechanizmus pre samosprávy vytvoril.

3.2. Politická participácia a hlas cudzincov

Vo výskume prevládala názor, že cudzinci, ktorí žijú v meste dlhodobo, by mali mať hlas v tom, kam sa mesto vyvíja a aké politiky nastavuje (aj pre samotných cudzincov). To, že cudzinci s trvalým pobytom v meste majú právo voliť v komunálnych voľbách vnímajú všetci pozitívne. Pri narastajúcom počte cudzincov začne byť aj táto skupina pomerne zásadným voličským hlasom. V súčasnosti kandidáti na poslancov alebo primátorov cudzincov nijakým spôsobom neoslovujú:

„Nestretol som sa s tým, že by kandidát alebo politická strana smerovala svoju kampaň na cudzincov alebo by narábala s nejakou témou vyslovene na pritiahnutie cudzincov, alebo opačne, že by sa prezentovala tým, že zabránia, aby sem prišli cudzinci.“ (zástupca samosprávy)

Čo sa týka politickej reprezentácie cudzincov, v súčasnosti nie je ani jeden poslanec či poslankyňa zastupiteľstva cudzinec. Podľa niektorých respondentov je pre cudzinca pomerne komplikované uspieť v komunálnych voľbách, jednak kvôli jazykovej bariére a jednak aj kvôli tomu, že na lokálnej úrovni musia byť kandidáti pre obyvateľov dostatočne známi a rozpoznateľní.

„...Ale áno, myslím že by mali (byť politicky aktívni, pozn. výskumníčky), len je to veľmi ťažké. Musíš byť schopný, byť poznaný ľuďmi, aby ťa volili. Keďže na Slovensku nemáme veľa skúseností s občianskym aktivizmom, máme tendenciu voliť napríklad veľa doktorov, lebo tých poznáme, tým dôverujeme, majú veľa pacientov a tak ľahko dostanú hlasy.“ (cudzinec)

4. Integrácia cudzincov v rôznych oblastiach

4.1. Vzdelávanie

Situácia v oblasti **vzdelávania** je porovnateľná s inými mestami na Slovensku. Banská Bystrica poskytuje vzdelávanie na všetkých úrovniach od predškolského až po univerzitné a celoživotné vzdelávanie. V prípade materských škôl konštatuje ich nedostatočnú kapacitu, zlý technický stav a energetickú náročnosť údržby. Počet detí v materských školách je stabilný a pohybuje sa na maximálnej hranici kapacít, pričom

potreba je ešte vyššia. Počet detí v základných školách klesá, ale mesto očakáva ich nárast a tiež konštatuje zlý technický stav budov a potrebu rekonštrukcie škôl.

Tabuľka 5. Počty škôl a žiakov v Banskej Bystrici (materské, základné a stredné školy)

Typ školy	Počet škôl	Počet žiakov
Materské	60	3346
Základné	34	8019
Špeciálne základné	3	125

Zdroj: Štatistická ročenka školstva, Centrum vedecko technických informácií, údaje sú k 15.9 2017 na školský rok 2017/2018

Nasledujúce tabuľky uvádzajú počty detí cudzincov na jednotlivých školách. Dáta sú zo septembra 2017, poskytlo ich ministerstvom školstva. Krajiny pôvodu jednotlivých detí však ministerstvo neposkytlo. Ukazuje sa, že v materských školách v Banskej Bystrici je umiestnených momentálne **12 detí cudzincov**, na základných školách ich je **48**, pričom najviac na ZŠ Bakossova a Golianova. Ostatné deti sú pomerne rovnomerne rozmiestnené v ďalších 9 základných školách. Na stredných školách momentálne študuje **39 detí** cudzincov. Zaujímavé pritom je, že celkový počet detí cudzincov vo veku povinnej školskej dochádzky je 149.

Tabuľka 6. Počty detí cudzincov na jednotlivých materských školách v Banskej Bystrici

Materské školy			
Typ školy	Ulica	Počet žiakov	Počet detí cudzincov
Materská škola	Cesta k nemocnici	83	4
Materská škola	Horná 22	46	1
Súkr. Materská škola	Janka Kráľa	28	3
Materská škola	Karpatská	107	1
Materská škola	Nová	120	2
Súkr. Materská škola	Tajovského	57	1
Spolu		441	12

Tabuľka 7. Počty detí cudzincov na jednotlivých základných školách v Banskej Bystrici

Základné školy			
Typ školy	Ulica	Počet žiakov	Počet detí cudzincov
Základná škola J.B.	Bakossova	305	14
Základná škola	Golianova	731	11
Súkromná základná škola	Magurská	381	7

Základná škola s MŠ	Nám. Moyzesa	226	1
Základná škola	Okružná	325	5
Základná škola	Radvanská	585	2
Súkromná Základná škola	Ružová	196	1
Základná škola	Sitnanska	428	1
Základná škola - SSV	Skuteckého	97	1
Základná škola	Spojová	783	4
Základná škola	Ďumbierska	448	1
ZŠ s MŠ	Brusno	240	1
ZŠ s MŠ	Ľubietová	136	1
Spolu		4881	50
Celkový počet ZŠ je 34 s počtom detí 8019			

Tabuľka 7. Počty detí cudzincov na jednotlivých stredných školách v Banskej Bystrici

Stredné školy			
Typ školy	Ulica	Počet žiakov	Počet detí cudzincov
Gymnázium J.G.T.	J.G.Tajovského 25	721	6
Gymnázium M.K.	Mládežnícka 51	257	2
Konzervatórium J.L.B.	Skuteckého 27	217	4
Spojená škola	Školská 7	710	2
Stred. zdravot. škola	J.G.Tajovského 24	530	1
Stredná odborná škola	Pod Bánošom 80	321	22
Športové gymnázium	Trieda SNP 54	411	2
Spolu		3167	39

4.1.1. Situácia detí cudzincov v meste na základe výskumu

Vo výskume sme hovorili so zástupkyňou školského odboru a aj riaditeľmi dvoch škôl, jednej základnej a jednej strednej.

V súčasnosti neexistuje presný mechanizmus poskytovania štatistických údajov o počte detí cudzincov na školách. Odbor školstva obvykle čerpá informácie o počtoch detí cudzincov priamo od škôl. V prípade detí, ktoré majú byť zapísané do základných škôl samospráva ako zriaďovateľ čerpá štatistiky z matričných údajov. Matrika každoročne posielala počty detí, ktoré majú byť zapísané do škôl, ak sa tak nestane, mesto tieto deti dohľadáva. V tomto si mesto Banská Bystrica celkom zodpovedne plní svoju úlohu:

„My to evidujeme a po zápise nám potom vyjdú deti, ktoré na zápise vôbec neboli. Robím potom výzvy a tie deti dohľadávam. Robím to tak, že pošlem výzvu tým rodičom a buď si prevezmú obálky, alebo neprevezmú. Veľa detí sa nám potom prihlasuje, že sú v zahraničí, že sú mimo územia. A deti, ktorých rodičia obálku vôbec neprevezmú, dávame potom na vývesku, na úradnú tabuľu, že treba prihlásiť tieto detičky. A ak ani na toto nereagujú, potom v spolupráci s mestskou políciou alebo úradom práce potom dohľadáme tie deti. Pokiaľ sú na území mesta, tak ich nájdeme.” (zástupca samosprávy)

Toto sa však týka len detí, ktoré majú nastúpiť do prvého ročníka. Ak sa cudzinci prisťahujú so staršími deťmi, je možné, že ich vyhľadávací mechanizmus nezachytí. Tieto deti majú povinnú školskú dochádzku rovnako ako občania SR, avšak niektorí rodičia nepoznajú dostatočne legislatívu, nevedia sa dobre orientovať v systéme vzdelávania a kvôli jazykovej bariére nemajú vždy dostatok informácií. Mnohí rodičia sa chodia informovať priamo na mestský úrad, prípadne zareagujú na výzvu mesta a prídu sa poradiť. Každopádne sa však môže stať, že niektoré deti pozornosti samosprávy uniknú a keď rodičia nevenujú tejto téme pozornosť (či už z neznalosti legislatívy alebo z iných dôvodov), deti do škôl nenastúpia. Z tohto dôvodu by bolo potrebné, aby aj cudzinecká polícia spolupracovala s mestom a bol vytvorený efektívny mechanizmus poskytovania štatistických údajov o deťoch, ktoré si majú plniť povinnú školskú dochádzku v meste.

4.1.2. Deti v základných školách a bariéry ich začlenenia

Počet detí navštevujúcich základné školy v Banskej Bystrici je relatívne nízky, avšak má stúpajúcu tendenciu. Obvykle sú tieto deti zaradované do škôl, kde majú nahlásený pobyt. V prípade niektorých vedia o ich nástupe do školy dostatočne vopred, iné prídu so všetkou potrebnou dokumentáciou a do školy sa priamo zapíšu. Najväčším problémom v ich integrácii je jazyková bariéra, ktorej čelia prakticky všetky deti, ktoré do školy prídu. Samospráva inštruuje školy, že môžu využívať jazykové kurzy, ktoré financuje okresný školský úrad v rozsahu 64 hodín. Podľa zástupkyne samosprávy už školy v Banskej Bystrici na tento systém nabehli a využívajú ho. Škola, kde sme

realizovali výskum, to rieši vytvorením jazykového kurzu slovenčiny, ktorý funguje ako krúžok v škole.

Odbornú **podporu pre vzdelávanie detí cudzincov** školy nedostávajú žiadnu. Spoliehajú sa obvykle na svoje vlastné zdroje a snažia sa začleniť deti individuálne. Pre učiteľky je to väčšia záťaž, ale keďže tých detí zatiaľ nie je veľa, darí sa to celkom úspešne. Pri vyššom počte detí by však už situácia začala byť komplikovanejšia. Podľa riaditeľky by však nebolo dobré, ak by pre tieto deti vznikali samostatné triedy alebo školy, je podľa nej efektívnejšie, aby sa zapájali do bežného školského procesu spolu s ostatnými deťmi:

„Ja si myslím, že je najlepšie, ak sa dajú do klasických tried medzi slovenské deti. Tým najskôr prekonajú tie bariéry. Ak by sme ich dali do jednej triedy spolu, tam by sa rozprávali svojím jazykom a nenaučili sa po slovensky. Takže ja v tom nevidím problém, aby som ich začlenila medzi slovenské deti.“ (respondentka zo školstva)

4.2. Zamestnávanie, sociálny rozvoj a sociálne služby

Mesto Banská Bystrica kladie dôraz na poskytovanie sociálnych a komunitných služieb. Považuje za jednu zo svojich priorít poskytovať aj sociálne služby odkázaným obyvateľom. Špecifické postavenie v sociálnych službách má komunitná práca. Mesto poskytuje služby v podobe detských jasí, terénnu sociálnu prácu, opatrovatelstvo a pobytové služby pre seniorov a inak odkázaných obyvateľov, zriadilo viaceré denné centrá a poskytuje aj krízovú intervenciu v podobe nízkoprahových centier, nocľahární, útulkov a zariadení dočasného a núdzového bývania.

V časti o socioeconomickej situácii sme uviedli, že Banská Bystrica je predovšetkým mestom služieb, najväčšími zamestnávateľmi sú nemocnica a univerzita, veľké priemyselné parky alebo výrobné firmy v meste nepôsobia. To má vplyv aj na zamestnávanie cudzincov, pretože sa tu zatiaľ nevyskytuje téma potreby prijímania alebo „dovozu“ zahraničných pracovníkov tak, ako je tomu v západnej časti krajiny, v Trnave alebo Nitre. **Preto ani téma zamestnávania cudzincov nie je v súčasnosti verejne ani politicky diskutovanou témou v Banskej Bystrici.**

Mesto v súčasnosti **nemá zmapované** a ani spracované pracovné uplatnenie cudzincov. Vychádza to z celkového nedostatku informácií (aj štatistických) o tejto skupine obyvateľstva.

Cudzinci sú podľa nášho výskumu najčastejšie zamestnaní v službách a v profesiách, ktoré začínajú byť nedostatkové. Napríklad narastá počet lekárov a sestier v nemocnici a ambulanciách, ktorí pochádzajú z Ukrajiny, ukrajinské ženy sa často zamestnávajú aj ako upratovačky, prípadne ako čašníčky a kuchárky v gastro oblasti. Viacerí cudzinci majú aj svoje vlastné reštaurácie alebo firmy, kde zamestnávajú či už iných cudzincov, ale aj Slovákov, prispievajú tak k vytváraniu pracovných miest.

Čo sa týka sociálnych služieb, samospráva nemá veľa skúseností s ich poskytovaním cudzincom. Táto téma je, podobne ako ostatné, len veľmi málo zmapovaná. Podľa vyjadrenia zástupkyne samosprávy majú cudzinci vo väčšine prípadov nárok na všetky sociálne služby, pri viacerých nie je ani podmienkou trvalý pobyt na území mesta. **Ukazuje sa však, že cudzinci obvykle prijímateľmi týchto služieb nie sú.** Jedným z dôvodov môže byť, že cudzinci v Banskej Bystrici sú obvykle v takej socioekonomickej situácii, že na tieto služby odkázaní nie sú – ide predovšetkým o služby pre ľudí v sociálnej odkázanosti alebo sociálnej núdzi. Aj počet seniorov-cudzincov je relatívne nízky. Druhým dôvodom však môže byť, že **o možnosti využívania týchto služieb nemajú cudzinci informácie, nevedia o nich.**

V porovnaní s niektorými inými (napríklad škandinávskymi) krajinami na Slovensku a aj v Banskej Bystrici chýba vyhľadávacia činnosť a prevencia sociálnych problémov. Na mestský úrad sa obvykle dostanú až ľudia, ktorí sa ocitnú vo veľkých životných problémoch, ktorých riešenie je náročné, dlhodobé a nákladné:

“...(v Nórsku napríklad)...Idú skôr do komúnít, pracujú s nimi. Idú skôr osobným kontaktom. Vyhľadávajú. U nás toto nefunguje. Vyhľadávacia činnosť, napriek tomu, že v zákone to odjakživa máme, tu nefunguje. Nemáme kapacity. Ledva máme nastavené kapacity na ‘hasenie požiaru’. Ale kapacity, aby sme požiaru predchádzali, nemáme. Klient musí tu prísť, a prísť s veľkým problémom. Väčšinou nikto nepríde, kým ten problém nie je veľký. A potom potrebujeme dvakrát toľko peňazí a dvakrát toľko energie, na to aby sme ten problém zahasili.” (zástupca samosprávy)

Nemenej dôležitou témou, ktorá súvisí s poskytovaním sociálnych služieb a ktorej doposiaľ nebola venovaná adekvátna pozornosť, je pripravenosť poskytovateľov služieb a rôznych sociálnych zariadení pôsobiť v interkultúrnom prostredí. **Či už pre pretrvávajúce predsudky, neochotu alebo jednoducho neznalosť špecifík situácie ľudí z iných krajín** môže byť do budúcnosti aj poskytovanie sociálnych služieb pre cudzincov problematickou témou.

4.3. Bývanie

V oblasti **bývania** prevažujú možnosti bývania u súkromných poskytovateľov, mesto v roku 2016 disponovalo 321⁷ nájomnými bytmi. Mesto Banská Bystrica má v platnom všeobecne záväznom nariadení mesta č. 10/2011 v znení zmien a doplnkov stanovené podmienky pridelovania bytov, v ktorých sú stanovené aj povinnosti občana.⁸

Téma bývania je ďalšou, ktorej sme venovali pozornosť aj v našom výskume. Podobne ako v prípade zamestnania a poskytovania sociálnych služieb, mesto nemá momentálne žiadne informácie o bývaní cudzincov ani o bariérach, ktorým čelia pri hľadaní alebo udržiavaní bývania. Táto téma ani nebola predmetom žiadnych

⁷ Výročná správa mesta Banská Bystrica za rok 2016, str. 25

⁸ Platba daňových povinností a nulová tolerancia dlhu voči mestu a mestom zriadených spoločností a sú nastavené podmienky podľa príslušnej platnej legislatívy s akceptáciou skutočnosti, že žiadateľ musí preukázať schopnosť plniť si platby spojené s užívaním bytu za stanovených limitov.

mestských politik alebo projektov.

Téma rozvoja bývania v Banskej Bystrici je riešená aj v strategických materiáloch mesta, aj v programoch krízovej intervencie, ktorá je v Banskej Bystrici pomerne intenzívne rozpracovaná. Podľa zástupcu samosprávy má momentálne mesto k dispozícii viac ako 400 nájomných bytov, ale je predmetom diskusie, nakoľko efektívne je stavať mestské nájomné byty, pretože výška nájomného je veľmi podobná komerčným cenám a cenám hypoték. Mestské nájomné bývanie tak môže byť efektívne pre tých, ktorí nespĺňajú podmienky pre pridelenie hypotéky alebo z nejakých dôvodov nemajú možnosť získať komerčné nájomné. To sa podľa jedného z respondentov môže teoreticky týkať aj cudzincov, ktorí nevedia získať hypotéku kvôli nestabilite pobytu alebo komerčný podnájom napríklad kvôli predsudkom obyvateľstva/prenajímateľov. Avšak žiaden z respondentov nevedel povedať, či sa o pridelenie mestského nájomného bytu niekedy cudzinci uchádzali a s akým výsledkom. To sa týka aj témy sociálneho bývania:

„Z fondu pre rozvoj sme postavili nejaké byty, keď sme niekoho riešili, nehovorilo sa o tom, akej je národnosti. Nebola to téma, možno tam boli aj cudzinci. Riešila sa konkrétna situácia podľa podmienok, ktoré sú nastavené.“ (zástupca samosprávy)

Opäť, podobne ako v prípade sociálnych služieb je otázne, nakoľko cudzinci majú vedomosť a dostupné informácie o tom, aké sú možnosti získania či už mestského nájomného bývania alebo sociálneho. V tejto téme by preto bolo potrebné venovať viac pozornosti zmapovaniu podmienok pomoci s bývaním pre jednotlivé typy cudzincov (či už z EÚ/EHP a tretích krajín alebo podľa typu pobytu) a vypracovať mechanizmus poskytovania informácií, poradenstva a prípadne sociálnej práce v tejto téme.

Druhou dôležitou oblasťou je téma krízovej intervencie a prestupného bývania. Mesto Banská Bystrica má vypracovaný pomerne komplexný systém krízovej intervencie a prestupného bývania od útlukov a nocľahární, cez bývanie pre rodiny s deťmi až po stabilnejšie formy bývania.⁹

Cudzinci sa podľa zástupcu samosprávy zatiaľ v situácii, kedy by pre nich bola potrebná krízová intervencia, nenachádzajú. Avšak v budúcnosti sa môže táto situácia zmeniť. **V prípade vytvárania integračných nástrojov pre cudzincov by bolo potrebné vypracovať analýzu možností bývania, na ktoré majú nárok aj cudzinci s rôznymi typmi pobytu.** To by umožnilo aj samospráve aj samotným cudzincom zorientovať sa v tejto téme.

„Podstata je tá, že na meste dostane tie informácie. Ak riešite tú vec s človekom, ktorý vás má na starosti, na zodpovednosti, je to vždy lepšie, ako keď je tam tretia osoba,

⁹ Podrobnejšie je tento systém popísaný v dokumentoch mesta: Langstein: *Systém prestupného bývania v meste Banská Bystrica*, dostupný na www.banskabystrica.sk/download_file_f.php?id=754400 a v dokumente *Porovnávací štúdiá systémov prestupného bývania v podmienkach mesta Banská Bystrica*, dostupný na www.banskabystrica.sk/download_file_f.php?id=780324

ktorá o tom vie len povrchne a vie dať iba informácie, ktoré sú aj tak na internete. Tá sociálna matrika, kde sme chceli byť v priamom kontakte, pre mňa je každá práca s klientom o nadväzovaní vzťahu. Ja ho musím presvedčiť, že mám oňho záujem, je to dôležité. Ak je niekto v dákej zložitej situácii a musí to na všetkých tých miestach hovoriť, nechce to už tretíkrát opakovať. Tieto bariéry by nemali byť.” (zástupca samosprávy)

5. Vývoj do budúcnosti a potreby riešenia

5.1. Predpokladaný nárast počtu cudzincov

Napriek tomu, že téma integrácie cudzincov nie je v súčasnosti v meste Banská Bystrica veľmi diskutovanou témou a podľa výskumu sa ukazuje, že cudzinci sú podľa zástupcov samosprávy a ďalších aktérov relatívne dobre integrovaní, je pravdepodobné, že časom začne byť táto téma aktuálna a dôležitá aj pre toto mesto. Už v súčasnosti žije v meste niekoľko tisíc cudzincov a vieme len málo o tom, s akými bariérami sa stretávajú. Ich relatívne dobrá integrácia pramení z toho, že v súčasnosti využívajú vlastné siete, kontakty a vlastné zručnosti na to, aby v meste fungovali (mali prácu, bývanie, deti chodili do škôl a podobne).

Dôvodom pravdepodobného nárastu počtu cudzincov je predovšetkým situácia na trhu práce. Vzhľadom na to, že dochádza k odlivu obyvateľov mesta do iných miest a zahraničia, môže začať vznikať nedostatok pracovných síl. V súčasnosti sa to už prejavuje v niekoľkých oblastiach, ako napríklad v gastro službách (časníci, kuchári, iný personál), v poskytovaní zdravotníckej starostlivosti (lekári a sestry), sociálnej starostlivosti (opatrovateľky, zamestnanci sociálnych zariadení), ale aj vo vývojových firmách a IT priemysle.

5.2. Identifikované bariéry integrácie a možnosti riešenia zo strany samosprávy

5.2.1. Štatistické údaje

V súčasnosti mesto Banská Bystrica nedisponuje žiadnymi štatistickými údajmi týkajúcimi sa počtu a kategórií cudzincov žijúcich v meste. **Akékoľvek ďalšie politiky a opatrenia zamerané na integráciu cudzincov by mali vychádzať zo štatistických údajov.** Nedostatok údajov sa týka jednak celkových počtov cudzincov, ale aj jednotlivých oblastí – napríklad **vzdelávania, bývania** alebo poskytovania **sociálnych služieb**. Jednotlivé odbory samosprávy nevedia, v akej situácii sa nachádzajú cudzinci, neexistuje kvalitná vyhľadávacia činnosť. Pri kvalitných štatistikách by bolo jednoduchšie nastavovať politiky a opatrenia pre jednotlivé skupiny a preventívne tak zamedzovať sociálnemu vylúčeniu tejto skupiny obyvateľstva. Cudzinecká polícia disponuje pomerne podrobnými štatistikami o udelených typoch pobytov, krajinách pôvodu, vekovom zložení cudzincov a podobne. Preto by bolo potrebné prepojiť tieto štatistiky so štatistickými databázami, ktorými disponuje mestská samospráva.

5.2.2. Poskytovanie informácií cudzincom

Tak, ako samospráva nemá dostatok informácií o cudzincoch, ktorí žijú v meste, ani cudzinci samotní nemajú takmer žiadne informácie o činnosti a kompetenciách samosprávy. Či už ide o volebné právo, poskytovanie služieb a starostlivosti, tému vzdelávania a ostatné, ktorým sme sa venovali v tomto texte, cudzinci obvykle nevedia, že sa môžu na samosprávu obrátiť so žiadosťou o pomoc. Ak aj vedia, často čelia jazykovej bariére. Preto by bolo potrebné hľadať spôsoby, ako by samospráva dala cudzincom vedieť, že sa na ňu môžu obrátiť. Návrhov a možností je niekoľko:

a) poskytovanie informácií na cudzineckej polícii –informačné materiály

Každý cudzinec sa dostáva do kontaktu s cudzineckou políciou pri udeľovaní povolenia na pobyt. Cudzinecká polícia je teda inštitúcia, kde by mohli cudzinci dostať aj základné informácie o ich právach a povinnostiach, ktoré súvisia aj s kompetenciami samosprávy. Tieto informačné materiály by mali byť dostupné vo viacerých jazykoch a mali by byť pripravené samosprávou s kontaktnými údajmi, na koho je možné sa v prípade určitých vzniknutých situácií pripraviť

b) poskytovanie informácií na samospráve

Pre cudzincov by bolo veľmi užitočné, ak by na mestskom úrade bola zriadená pozícia alebo informačný bod, kam by všetci cudzinci mohli prísť a dostať všetky informácie o svojich povinnostiach ako nových obyvateľov mesta. Tieto informácie sa môžu týkať rôznych oblastí a bolo by potrebné identifikovať všetky, ktoré sa môžu cudzincov týkať, či už ide o rôzne povinnosti (miestne dane, poplatky, odpad, informácie o školách a povinnosti zapísať deti do základnej školy a mnohé iné), alebo služby na ktoré pri vzniku určitých životných situácií majú nárok (sociálne služby, oblasť bývania a podobe) alebo informácie o kultúrnych podujatiach, komunitách cudzincov a podobne.

Dôležitou témou je aj poskytovanie informácií v dostupnom jazyku – napríklad na webstránke alebo aj priamo na úrade. Základné informácie o povinnostiach cudzincov, ale aj službách a iných možnostiach, ktoré majú cudzinci, by mali byť dostupné aj na webstránke mesta.

5.2.3. Vzdelávanie zamestnancov samosprávy

Vo výskume sa ukázalo, že zamestnanci samosprávy nemajú dostatok skúseností s cudzincami a v niektorých prípadoch ani nevedia, na aké služby majú cudzinci nárok alebo ako by bolo možné riešiť jednotlivé vzniknuté životné situácie. V tomto prípade by bolo užitočné, aby zamestnanci úradu prešli právnym a sociálnym školením o tom, ako v jednotlivých oblastiach poskytovať poradenstvo a služby.

V praxi môžu nastať aj situácie, že vznikne nedorozumenie a konflikt aj kvôli kultúrnym rozdielom alebo nepochopeniu vzájomných očakávaní alebo povinností. **Interkultúrne**

tréningy a tréningy komunikácie by mali napomôcť aj zamestnancom samosprávy alebo iným poskytovateľom služieb pripraviť sa na situácie, ktoré vznikajú v kontakte s cudzincami, na ktoré nie sú zvyknutí z komunikácie s bežnými obyvateľmi mesta/Slovákmi.

5.2.4. Komunikácia témy a symbolická politika

V súčasnosti v Banskej Bystrici nedochádza k interetnickým konfliktom a podľa respondentov vo výskume sú cudzinci pomerne dobre prijímaní majoritnou populáciou.

Pre integráciu cudzincov je však dôležité, aby sa cítili v meste prijatí a vítaní ako súčasť mesta. V tomto je veľmi dôležitá symbolická politika (aj) politických zástupcov samosprávy, ktorá však musí byť autentická a musí korešpondovať aj s reálnymi skutkami, aby bola dôveryhodná. Do budúcnosti je však potrebné zvážiť efektívne mechanizmy komunikácie tejto témy. Podľa viacerých respondentov môže byť rizikové túto tému presadzovať v médiách a upriamovať na ňu pozornosť, pretože to ľudia považujú v súčasnej mediálnej dobe za podozrivé:

5.2.5. Oblasť vzdelávania

Téma vzdelávania detí cudzincov je na Slovensku celkovo ešte veľmi podceňovaná a neexistujú mechanizmy podpory štátu pre vzdelávanie týchto detí, ani podpora učiteľov. V Banskej Bystrici počet takýchto detí síce narastá, avšak zatiaľ nie je natoľko výrazný, aby mal výrazný vplyv na ich integráciu do škôl. Napriek tomu sú určité bariéry, ktoré je potrebné prekonávať. V prvom rade ide o jazykovú bariéru. V súčasnosti to školy riešia jazykovými kurzami, ktoré sú preplácané okresným školským úradom. Do budúcnosti by školy potrebovali lepšiu podporu v tejto téme. Druhou témou je vzdelávanie učiteľov na prácu s deťmi cudzincov, ktoré úplne absentuje.

5.2.6. Oblasť bývania a sociálnych služieb

Túto tému sme zlúčili do jednej, pretože sa týka poskytovania poradenstva a pomoci cudzincom, ktorí sa ocitnú v určitej životnej situácii, kedy potrebujú podporu mesta alebo štátu. V súčasnosti cudzinci o týchto službách buď nevedia, alebo sa neocitajú v situácii potreby sociálnej podpory alebo pomoci. Do budúcnosti sa to však môže zmeniť. Tu by bolo potrebné zlepšiť sociálnu prácu a vyhľadávaciu činnosť – to je však bariéra, ktorá sa netýka len cudzincov, ale všetkých obyvateľov. Každopádne, v prípade prijímania strategických krokov na zlepšenie poskytovania služieb na komunitnej úrovni a podpore sociálnej práce je potrebné brať do úvahy aj situáciu cudzincov ako potenciálnej cieľovej skupiny a prijímané opatrenia prispôbiť ich špecifickej situácii (jazyková, kultúrna bariéra, nedostatok informovanosti o existujúcich službách, pobytový status a iné).